

UOT 81.111.

ORCID ID kodu: 0000-0002-7770-8846

QARAŞOVA YEGANƏ MUSA QIZI

Bakı Dövlət Universiteti

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: yegana_qrshv1287@mail.ru

ALMAN DİLİNDƏ MODAL FEİLLƏRİN FUNKSIONAL-SEMANTİK TƏHLİLİ

Tədqiqatın məqsədi. Tədqiqat işinin əsas məqsədi alman dilində modal feillərin semantik quruluşunun aydınlaşdırılması, bu feillərin əsas semantik-sintaktik xüsusiyyətləri, modal feillərin funksional-semantik cəhətdən təhlil edilməsidir. Alman dilində modal feillərin ümumi xüsusiyyəti, alman modal feillərinin funksional təhlili, modal feillərin semantikasi və modal feillərin qrammatik qaydalar üzrə təyinatı bu tədqiqatın əsas məqsədidir. Tədqiqat mövzusunun aktuallığı alman dilində modal feillərin ifadə vasitələrinin hərtərəfli nəzəri cəhətdən nəzərdən keçirilməsi, modal sözlərin sistemləşdirilməsi, funksional-semantik mahiyyətinin müəyyənləşdirilməsi zərurətindən irəli gəlir.

Tədqiqat metodu. Tədqiqat işində əsasən müqayisəli, təsviri üsullardan, semantik şərh texnikasından, kontekstual təhlil metodundan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqat nəticələri. Alman dilində modal feillər çox praktikdir, çünki onlarla əsas feili dəyişdirərək cümlənin məzmununu dəyişmək mümkündür. Modalverben, yəni modal feillər və ya modal köməkçi feillər qrupuna daxildirlər və onlar çox yönlü olması ilə seçilirlər. Məqalədə alman dilində modal feillərin funksional-semantik təhlili xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır. Alman dili müxtəlif linqvistik vasitələrdən istifadə edərək modallığı həyata keçirməyə imkan verir. Modal feillər məsdər ilə birlikdə istifadə edildikdə, ifadənin necə başa düşülməsinə təsir göstərilir. Modal feillər fikri dəqiq ifadə etməyi təmin edir, alman dilində olan *dürfen, können, mögen, müssen, sollen və wollen* modal feilləri yaxşı ünsiyyət üçün zəruridir. Bu baxımdan da 6 modal feilin funksional-semantik təhlili müvafiq sahənin araşdırılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *modal feillər, funksional semantik təhlil, alman dili, dilçilik, modallıq, alman qrammatikası.*

Giriş

Modal feillər həm əsas feil, yəni cümlədəki yeganə feil kimi, həm də köməkçi feil əvəzinə başqa bir əsas feillə birlikdə istifadə edilə bilər. Alman dilində modal köməkçi feillər (Modalverben) adətən cümlədəki hərəkətin mənasını bildirir. Model feillər alman dilində tez-tez istifadə olunur. Almanlar mümkün oldan kimi cümlələri

qısıldırlar, çünki onlar əsas feili işlətməməyi xoşlayırlar. Modallıq sahəsi müxtəlif yollarla strukturlaşdırıla bilər. İmkan və zərurət arasındakı fərq müxtəlif məntiqi strukturlara uyğun gəlir. Modal mənalardan birinci qrupu, hərəkət edən şəxsin xüsusiyyətlərinə və ya dünyanın digər obyektiv faktlarına əsaslanan imkan və zərurət haqqında ifadələrdir. Alman dilində modal feildən istifadə edərək, prinsipcə bir şeyin mümkün olduğunu və ya kiminsə konkret bir şey etmək qabiliyyətinə malik olduğu ifadə etmək mümkündür.

Ümumiyyətlə, alman dilində *dürfen, können, mögen, müssen, sollen və wollen* altı feili adətən modal feillər kimi qeyd olunur (*müssen, sollen, wollen* müxtəlif növ ehtiyacları və *dürfen, können, mögen* müxtəlif növ imkanları bildirir). Ancaq əslində eyni məna növü olan başqa sözlər də var. Modal feillər işlədilməsindən asılı olaraq qadağa və ya əmr, məcburiyyət, imtina və ya icazəni ifadə edir. Onlar həmçinin mümkün olanı qeyri-mümkündən fərqləndirir və ya nəticələri, fərziyyələri və s. səciyyələndirirlər. Nəhayət, modal feillər həm də arzularını və ya narazılığın formalaşdırılmasına xidmət edir.

Alman dilində modal feillərin ümumi xüsusiyyəti

Modal feillər cümlənin mənasını dəyişdirən feillərdir. Onlar həm əsas feil kimi, həm də köməkçi feil əvəzinə işləyə bilər. Alman dilində 6 modal feil bunlardır:

- wollen– istəmək (planlaşdırmaq, etməyə hazır olmaq mənasında)
- mögen– xoşlamaq, sevmək, istəmək (münasibət bildirmək mənasında)
- müssen– malı, məli (öz istəyi ilə, öz planına uyğun)
- sollen– malı, məli (başqasının istəyi ilə, məcburi və ya xahişə görə)
- können– bacarmaq (fiziki və zehni)
- dürfen– bacarmaq (icazəsi olmaq, etməyə ixtiyarı olmaq) (Alman dilində modal feillər, 2015).

İndi müxtəlif Alman modal feillərinin mənası ilə tanış olaq. Belə ki, *Wollen* modal feili niyyəti ifadə edir. *Möchten* feili bir arzu ifadə etməyə imkan verir. *Müssen* modal feili zərurət və ya vəzifəni təsvir etməyə imkan verir. *Sollen* feili məqsəd, nail olmaq məqsədi ifadə edir. *Können* modal feili imkan və ya qabiliyyəti ifadə edir. *Dürfen* modal feili səlahiyyəti ifadə edir. “Bu feillər məsdər feillərlə birlikdə modal feil (Modalverb) funksiyasına malikdir. Yəni tam feilin məzmunu dəyişirlər” (Hoberg, 2003:7).

Modal feillər çox vaxt əmr və ya qadağa təsiri ilə işlənir, onların özlərində aydın imperativ formalar yoxdur. Faktiki olaraq modal feil ilə birlikdə işlənən əsas feil alman dilində bəzi hallarda buraxıla bilər belə ki, modal feil tək əmələ gəlir.

Können və *müssen* modal feillərdə çox vaxt cümlədə ikinci feillə işlədilir. Modal feil subyektin ikinci feilin ifadə etdiyi hərəkətə münasibətini təsvir edir.

Bir hərəkətin sadə elanı:

Ich stehe auf.

Können modal feili bir imkanı və ya bacarığı təsvir edir:

Ich kann aufstehen. (Ciddi xəstə və ya yaralı deyiləm. Ayağa qalxa bilirəm.)

Müssen modal feili öhdəliyi təsvir edir:

Ich muss aufstehen. (İşə getməliyəm. Qalxmalıyam).

Modal feil dilçilikdə modallığı zərurət və ya imkan mənasında ifadə etməyə xidmət edən müəyyən feillərin adıdır. Alman qrammatikalarında (Duden, 2009) modal feillər çox vaxt köməkçi feillər, funksional feillər, bağlayıcı feilləri və əsas feillərlə yanaşı feilin ayrıca alt növü kimi görünür. Bununla belə, onlara çox vaxt modal köməkçi feillər də deyilir.

Modal feillərin bir çox başqa xüsusi xüsusiyyətləri var və çoxsaylı qrammatik istisnalar var. Modal feillər modallığı ifadə etmək üçün yeganə vasitə deyil, əsas feilə bir affiks (məsələn, sonluq) əlavə etməklə modallığı ifadə etmək olar. Bundan əlavə, digər nitq hissələri (məsələn, zərflər) və ya sintaktik konstruksiya modallığı ifadə etməyə xidmət edir. "Alman dilində isə məcburiyyətin modal feillərlə ifadəsini *müssen, haben zu, sollen* modalları həyata keçirir" (YUSİFOVA. 16).

Alman modal feillərinin funksional təhlili

Alman modal feillərinin mühüm bir funksiyası da var. Həqiqətən də, bu feillərdən istifadə etməklə siz hadisənin baş vermə ehtimalını göstərə bilərsiniz ki, bu da son nəticədə modallığı ifadə edir.

- Ümumi ehtimal (90%) - *Aber das muss ein Versehen gewesen sein!*
- Yüksək ehtimal (75%) - *Vielleicht hat dein Mitbewohner sie in den Kühlschrank gestellt, damit sie nicht schlecht werden;*
- Orta ehtimal (50%) - *Könnte es sein, dass die Katze die Brownies gegessen hat?;*
- Sıfır ehtimal (0%) - *Ich kann die deutschen Modalverben!*

Alman dilinin modal feilləri məsdərlə birləşir və qrup halında həm də forma əmələ gəlməsində (fleksiyada) bir sıra özəlliklər göstərir. Modal feillər indiki zamanda 1-ci və 3-cü şəxsin təkinin eyni formaları ilə səciyyələnir, digər feillərdə də yalnız keçmiş zamanda olduğu kimi təzahür edir. Köməkçi feil gələcək zamanın köməkçi feili funksiyasını yerinə yetirməklə yanaşı, modal istifadələrə də malikdir. Bundan əlavə, indiki zamanda II tabeliyindəki kimi bağlama sırası çox vaxt zəifləmə mənasında müstəqil modal feil kimi qəbul edilir.

Modal feillərə təkcə alman dilində rast gəlinmir. İngilis və ya fransız modal feilləri kimi, alman modal feilləri də qrammatik cəhətdən diqqəti çəkir. Məsələn, bir çox başqa feillərdən fərqli olaraq onlar əmr əmələ gətirmirlər. Sadə modal cümlələr adətən modal feil və əsas feilin məsdəri ilə qurulur. Modal feilin özü birləşir və sonsuz əsas feil cümlənin sonundadır. Misal üçün:

Das Mädchen darf heute ins Kino gehen. (Sie hat die Erlaubnis dazu.)

Qız bu gün kinoya gedə bilər. (Onun bunu etməyə icazəsi var.)

Alman dilinin modal feilləri həm modal, həm də qeyri-modal mənələrdə görünə bilər. Modal mənələr, məlum olduğu kimi, ilkin (deontik və ya könüllü modallıq) və ikinci (epistem və sübut semantikasi) ola bilər. Modal feillərin

semantikasi kontekst mühitindən asılıdır. Materialın təhlilindən göründüyü kimi, ilkin mənə daha çox, ikinci mənə isə daha az yayılmışdır. İkinci dərəcəli mənada olan modal feillər çox vaxt başqa modal elementlərlə - hissəciklərlə, modal sözlərlə birləşir, modal feillərin “zu sein”, yəni “olmaq” feili ilə birləşməsi əslində bizə həmişə epistemik semantikanı çatdırmağa imkan verir.

Modal feillərin modal mənə daşmadığı hallar da var. Beləliklə, məsələn, Q.Olşlager modal feillərin modal mənada işlənməməsinin göründüyü bir sıra nümunələri nəzərdən keçirir (Öhlschlager, 1989:171):

Der Regen nicht aufhören edəcək. / Yağış dayanmayacaq.

Es regnen olacaq. / Yağış yağacaq.

Das wolle Gott verhüten! / Allah eləməsin ki, belə olsun!

Eyni zamanda Q.Olşlager modal feillərin müxtəlif semantik çalarlarını tam təsvir etmir, sadəcə olaraq belə halların baş verdiyini qeyd edir və onları qeyri-modal kimi təsnif edir.

Bəzi alman modalları müəyyən kontekstlərdə xüsusi mənə kəsb edir. “Sie kann Deutsch”, məsələn, “O, Alman dilini bilir” deməkdir. “Sie kann Deutsch ... sprechen / schreiben / verstehen / lesen” üçün qısadır. “Almanca oxuya / yaza / başa düşə / oxuya bilər” deməkdir. Modal feil çox vaxt subjektiv formada işlənir: möchte (“gəlmək”). Bu, ehtimal, istək və ya ikinci dərəcəli istiqamətdə nəzakət deməkdir. Sollen və wollen hər ikisi “dedi” və ya “deyir” kimi xüsusi idiomatik mənə daşıya bilər. Mənfi mənada müsen “qadağan etmək” mənasında olduqda dürfen ilə əvəz olunur. “Er muss das nicht tun” “bunu etməyə ehtiyac yoxdur” deməkdir. Modal tez-tez indiki mükəmməl formada istifadə olunur (“Er hat das gekonnt” mənası “O bunu bacardı”). Əksinə, onlar adətən ikiqat məsdər konstruksiyasına malikdirlər.

Müssen modal feili faza dəyərlərini kodlaşdırmaq üçün də istifadə edilə bilər. Wollen və sollen modal feilləri əksər hallarda könüllü (wollen) və deontik (sollen) modallığı çatdırmaq üçün istifadə olunur. İkinci dərəcəli semantika (verilən məlumatın mənbəyinin göstərilməsi) cümlədə ya sübut semantikasi olan modal sözlərdən istifadə edildikdə (məsələn, *angeblich*, *offensichtlich*, *offenbar*) və ya bildirilən məlumatın mənbəyinin göstəricisi olduqda aydın şəkildə özünü göstərir.

Sübut işarələri olmayan cümlələrdə sollen modal feili keçmiş hadisələrdən danışarkən daha çox sübut mənasında işlənir: *Der letzte türkische Leopard soll 1979 in Hakkari von einem Bauern erlegt worden sein. / Sonuncu türk bəbirinin 1979-cu ildə bir kəndli tərəfindən öldürüldüyü barədə şayiələr yayılıb.*

Modal feillərin semantikasi

Modal feillərin semantikasi Q.Dievaldın (Diewald, 2012) əsərində müfəssəl təsvirini almış, burada o, bu sözlərin deyktik xassələrinə diqqəti cəlb edir, bununla bağlı deyksinin başqa bir növünü - modalı müəyyənləşdirir. Onun konsepsiyasına görə, modal feillər deontik (ilkin) mənada leksik vahid, sübut və ya epistemik (ikinci dərəcəli) istifadədə qrammatikləşmiş struktur kimi çıxış edir. Q.Dievald modal

predikatların başqa mənalarını nəzərə almır. E. Leiss modal feilləri sübut və epistemik mənaların kodlaşdırılmasının qrammatik vasitəsi kimi şərh edir. O, haqlı olaraq qeyd edir ki, sübut və epistemik modallığı ifadə edən leksik vasitələr (modal sözlər) funksional cəhətdən fərqlidir, ikinci dərəcəli semantikanı ifadə edən qrammatikləşdirilmiş vasitə kimi modal feillər isə funksional cəhətdən eynidirlər (Leiss, 2000: 149). Tədqiqatçıların əsərlərində modal feillərin artıq leksik və qrammatik sistemin elementləri kimi nəzərdən keçirilməsinə baxmayaraq, kontekstual mühitin onların semantikasına və dil statusuna necə təsir etdiyini müəyyənləşdirməyə, eləcə də feillərə təsir edən şərtləri təsvir etməyə ehtiyac var.

Alman dilində modal feillərin iki fərqli mənası var. Bunlardan biri “subyektiv”, digəri isə “obyektiv” adlanır. “Obyektiv ifadələr danışanın şəxsi fikrini əks etdirməyə, subyektiv ifadələr əsasən danışanın şərhinə və proqnozuna əsaslanır” (Akol Göktaş, 2023:356).

Hesab edirik ki, modal feillərin daşdığı qeyri-modal mənalar zaman və aspektual semantik zonaya aiddir və modal feillərin semantikasi da tam qiymətli feilin kontekstindən və aspektual xüsusiyyətlərindən asılıdır. Faktik materialın təhlili göstərdi ki, modal feillər daha çox ilkin və ya deontik mənada işlənir. Beləliklə, məsələn, *dürfen* modal feilin 1000 istifadəsindən yalnız 11-i fərziyyə ifadə etmək üçün istifadəsini nümayiş etdirir; *müssen* modal feilinə münasibətdə 1000 - 25 nisbətindən danışmaq olar; oxşar hal *können* feili halında da müşahidə olunur. Mögen feili bir qədər tez-tez ikinci dərəcəli mənada işləyir, bəzi hallarda fərziyyə ifadə etmək üçün istifadə olunur.

Hər modalın iki əsas forması var: *tək* və *cəm*. Bu indiki modal feillər haqqında yadda saxlamaq lazım olan ən vacib qaydadır. Məsələn, *können* feilinin əsas formaları *kann* (*tək*) və *können* (*cəm*).

Tək isimlər üçün *ich*, *du*, *er* / *sie* / *es* , *kann* (onun sonluğuna *du* əlavə edilir: *du kannst*).

Əksər əvəzliliklər üçün , *ihr*, *sie* / *Sie* , *können* (*ihr* əlavə olunur: *ihr könnt*).

Modal feillər epistemik modallığın bəzi digər formaları ilə birlikdə ikinci dərəcəli mənada görünür. Təbii ki, modal feillərin ikinci dərəcəli (epistemik) mənə qazanmasına şərait yaradan təkə modal sözlər və modal hissəciklər deyil. Modal feillər “*sein*” feili ilə birləşdirildikdə epistemik semantika aydın görünür:

Man darf da gespannt sein, welche Rolle sie im nächsten Woody Allen Film übernehmen wird. / Yəqin ki, artıq hər kəs onun Vudi Allenin növbəti filmində hansı rolu oynayacağını öyrənmək istəyir.

Modal feillərin qeyri-sonlu feillərlə birləşərək epistemik semantika əldə etməsi yeni deyil və artıq E.Leissin işində də göstərilmişdir (Leiss, 2000; Averina, 2010). Bu, qeyri-məhdud feillərin daxili perspektivi kodlaşdırması ilə bağlıdır. Daxili perspektiv (Innenperspektive) E. Leissin terminologiyasında qeyri-məhdud feillərin semantikasında, xarici perspektiv (Außenperspektive) isə son feillərin semantikasında əks olunur. Hər iki perspektiv natiqin eqosentrik mövqeyinin

səciyyələndirilməsinə əsaslanır: xarici perspektiv hadisəni müşahidəçiyə istinad etmədən əks etdirir. Bu, tamqıymətli feilin hərəkət tərzinin modal feilin semantikasına təsir etməsi faktorunu izah edir.

Bir qayda olaraq, üçüncü şəxs subyekt kimi çıxış edərsə, sübut semantikasi mümkündür. Əgər subyekt 1-ci şəxsdirsə, deontik məna ötürülür.

Gələcəkdə baş verən hadisələrdən bəhs edən cümlələrdə *sollen* feili deontik mənada öhdəliyi qeyd edir:

Das Autobahnnetz soll in den nächsten Jahren weiter ausgebaut werden. / Bir neçə ildən sonra avtoban şəbəkəsi genişləndirilməlidir.

Sollen feili *sein* feili ilə birlikdə epistemik semantikanı da çatdırmaqla bilər:

Da soll jetzt aber das Hochwasser sein, bzw. laut wetter.com in den nächsten Tage weiter starke Ragenfälle geben. / Amma bir neçə gündən sonra sel və ya wetter.com-un məlumatına görə, leysan ola bilər.

Epistemik semantikaya malik modal sözlərdən ibarət cümlələrdə *sollen* modal feili öhdəlik ifadə edir. *Wollen* modal feili, digər modal feillər kimi, niyyəti ifadə etmək, müqayisə etmək üçün daha çox əsas mənada istifadə olunur. Təbiət hadisələrini bildirən predikatlarla birləşərək *wollen* feili modal mənasını itirir. Əgər cümlə inkardan istifadə edərsə, bu, arzu və gözləntilərə zidd bir işin icra edildiyini göstərir. *Präteritum* formasında işlənən *wollen* modal feili inkar və tam *regnen* feili ilə birlikdə arzulanan yağışın gələ bilmədiyini göstərir. Tərkibində inkar olmadıqda, təbiət hadisələrini bildirən predikatlarla birləşən *wollen* feili olan cümlələrin semantikasi gələcəklə bağlı əlavə konnotasiyanı ehtiva edir. Təbiət hadisələri ilə birləşən modal feillərin kontekstdən təcrid olunmuş semantikasının dəqiq təsvirini vermək kifayət qədər çətindir. Müşahidələrimizə görə, onlar yalnız gələcək zamanın mənasını çatdırmaq üçün deyil, həm də mübahisə üçün istifadə edilə bilər.

Modal və zaman mənalарının sıx qarşılıqlı əlaqədə olması bir çox tədqiqatçılar tərəfindən qeyd edilmişdir - E. Leiss (Leiss, 1992; Leiss, 2000), M. Kotin (Kotin, 2007), V. Abraham (Abraham, 1989) və s. Modallıq və səbəbiyyət də sıx qarşılıqlı əlaqədədir.

Maraqlıdır ki, *wollen* modal feili subyekt cansız obyekt olduqda işlənə bilər - bu halda danışanın məqsədi, misallardan göründüyü kimi, biznesin uğur qazanması üçün bəzi tələblərə əməl etməyin vacibliyini və ya zəruriliyini göstərməkdir.

Wollen və *sollen* feilləri olan cümlələr sübut semantikasını kodlayır, lakin bu, epistemiklikdən məhrum deyil, faktın həqiqətinə şübhə etdiyini göstərir. Keçmiş hadisələrdən danışarkən sübut semantikasi daha çox ifadə edilir. İndiki və gələcək hadisələrə münasibətdə, bir qayda olaraq, ilkin məna kodlaşdırılır. *Wollen* modal feili olan cümlələr, əgər subyekt cansız obyektdirsə, gizli deontik semantika ilə bağlı olur.

Müssen modal feili emosional yaşantıları bildirən feillərlə birləşərək mərhələ (ilkin) mənasını bildirir. *Wollen* modal feili inkarla və təbiət hadisələrini bildirən feillərlə birləşərək gözlənilən havanın baş verməyəcəyini, inkarsız cümlələrdə isə

gələcəyin əlavə semantikasının olduğunu göstərməyə imkan verir. Bu bir daha təsdiq edir ki, modallıq, temporalıq və aspektualıq genetik cəhətdən bir-biri ilə əlaqəli kateqoriyalardır.

Modal feillər dildə çox işlədildiyinə görə qrammatik qaydalarda çox önəmlidir. Cümlədə ya zərurət, ya da imkanı göstərmək üçün modal feildən istifadə olunur. Cümlədə hansı modal feilin işlənməsindən asılı olaraq, bu üsullar müxtəlif olacaqdır. Cümlədə əsas feil aydıncırsa (həmişə indiki zamandan istifadə edin), gündəlik söhbətdə əsas feil çıxarılır və yalnız modal köməkçi feildən istifadə olunur. Sadə indiki və sadə keçmiş zamanlarda modal feil cümlədə işlənir və əsas feil cümlənin sonunda məsdər formasında gəlir. Sadə keçmişdə modal feil cümlənin keçmiş zamanında, əsas feil isə cümlənin sonunda məsdər formasında görünür. Mükəmməl zamanlarda (present perfect, past perfect və future perfect) cümlədə köməkçi feil və əsas feilin məsdəri işlədilir və sonra modal feil cümlənin sonunda gəlir.

Alman dilində bugünkü gündəlik söhbətlərdə mögen modal feili adətən əsas feilsiz istifadə olunur. Əslində möchten feili mögen feilinin şərt formasıdır, lakin müasir alman dilində bu feil indiki zamanda müstəqil modal feil kimi işlənir. Keçmiş dildə adətən möchten əvəzinə wollen işlədilir. Modal feillərin semantikasi kontekst mühitindən zaman formalarından, modal komponentlərin mövcudluğundan (modal sözlər və hissəciklər), tam qiymətli feilin semantikasından və cümlənin subyektinin xüsusiyyətlərindən asılıdır.

Nəticə

Modal feillər bir vəziyyətə və ya vəziyyətə münasibətdə danışanın nöqtəyi-nəzərini göstərən köməkçi feillər qrupudur. Alman dilində modal feillər imkan, qabiliyyət, zərurət, öhdəlik, arzu, qətiyyət, təxmin və s. ifadə etmək üçün istifadə edilə bilən köməkçi feillərdir. Alman dilindəki bu feillərin xüsusi qaydaları var, ona görə də onlar ayrıca araşdırılır. Qeyd edildiyi kimi, cümlədə modal feillərdən istifadə cümlənin qrammatik quruluşunu və sözlərin sırasını dəyişə bilər. Modal feillərin semantik səviyyədə tədqiqi onlar arasındakı üslub fərqlərinin daha yaxından və ətraflı öyrənilməsinə zəmin yaratmışdır ki, bu da bizə digər modal feilin necə və ya necə olduğunu düşünməyə və anlamağa imkan verir.

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, alman modal feilləri sayəsində fikri məhdudiyyətsiz ifadə etmək mümkündür. Modal feillər həm şifahi, həm də yazılı bir çox vəziyyətlərdə istifadə olunur. Hansı modal feilin işlənməsindən asılı olaraq cümlə müxtəlif cür şərh oluna bilər. Modal feillər digər feillər kimi birləşə və müxtəlif zamanlarda işləyə bilər. Xüsusi olan odur ki, modal feillər demək olar ki, yalnız istifadə olunur.

İSTİFADƏ OLUNUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Yusifova L. Dildə məcburiyyət anlayışının ifadəsi. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı– 2017, s.32

Alman dilində

2. Abraham W. Futur-Typologie in den germanischen Sprachen // Tempus-Aspekt-Modus. Die lexikalischen und grammatischen Formen in den germanischen Sprachen / hrsg. von W. Abraham und T. Jansen. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989. S. 345-389.
3. Öhlschläger G. Zur Syntax und Semantik der Modalverben des Deutschen. Tübingen: Niemeyer Verlag, 1989. 270 S.
4. Duden Z. B. – Die Grammatik. 8. Auflage. Dudenverlag, Mannheim 2009, S. 415ff.
5. Diewald G. Die Modalverben im Deutschen. Grammatikalisierung und Polyfunktionalität. Berlin: De Gruyter, 2012. 464 S.
6. Kotin M. Die Sprache in statu movendi: in 2 Bänden. Heidelberg: Winter Verlag, 2007. Bd. 2. 372 S.
7. Leiss E. Artikel und Aspekt. Die grammatischen Muster von Definitheit. Berlin - N. Y.: De Gruyter, 2000. 307 S.
8. Leiss E. Die Verbalkategorien des Deutschen. Berlin - N. Y.: Walter de Gruyter, 1992. 341 S.

Türk dilində

9. Akol Göktaş, S. (2023). “Könnte” Modal Fiilinin Epistemik Kullanımının Derlem Dilbilimsel İncelemesi. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı 1, 356-370.
10. Hoberg Rudolf və Ursula. Duden almanca gramer. Çeviri: Mihan Çatak (Kurt) və Memet Çatak I. Baskı: Mayıs 2003 ISBN: 975-297-291-8
Voyinci ve Genel Yayın Yönetmeni: M. Faruk Bayrak Yayın Koordinatörü, 432 s.

Rus dilində

11. Аверина А. В. Эпистемическая модальность как языковой феномен. М.: УРСС, 2010. 192 с.

İnternet materialları

12. Alman Dilində Modal Feillər. 22.05.2015. <https://language.az/0522533.html>

Summary

GARASHOVA YEGANE MUSA GİZİ FUNCTIONAL SEMANTIC ANALYSIS OF MODAL VERBS IN GERMAN

The purpose of the study. The main goal of the research work is to clarify the semantic structure of modal verbs in the German language, the main semantic-

syntactic features of these verbs, and functional-semantic analysis of modal verbs. General characteristics of modal verbs in German language, functional analysis of German modal verbs, semantics of modal verbs and definition of modal verbs according to grammatical rules are the main objectives of this study. The relevance of the research topic comes from the necessity of a comprehensive theoretical review of the means of expression of modal verbs in the German language, systematization of modal words, and determination of their functional-semantic nature.

Research method. Comparative, descriptive methods, semantic interpretation technique, contextual analysis method were mainly used in the research work.

Research results. In German, modal verbs are very practical, as it is possible to change the content of a sentence by changing the main verb with them. They belong to the group of modal verbs, that is, modal verbs or modal auxiliary verbs, and they are distinguished by their versatility. Functional-semantic analysis of modal verbs in German is reflected in the article. The German language allows us to implement modality using various linguistic tools. When modal verbs are used with an infinitive, they affect how a sentence is understood. Modal verbs help express ideas clearly, the German modal verbs dürfen, können, mögen, müssen, sollen and wollen are essential for good communication. In this regard, the functional-semantic analysis of 6 modal verbs is of great importance for the study of the relevant field.

Key words: *modal verbs, functional semantic analysis, German language, linguistics, modality, German grammar.*

ГАРАШОВА ЕГАНА МУСА КЫЗЫ

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Цель исследования. Основная цель исследовательской работы - выяснение семантической структуры модальных глаголов немецкого языка, основных семантико-синтаксических особенностей этих глаголов, а также функционально-семантический анализ модальных глаголов. Общая характеристика модальных глаголов немецкого языка, функциональный анализ немецких модальных глаголов, семантика модальных глаголов и определение модальных глаголов по грамматическим правилам являются основными задачами данного исследования. Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью всестороннего теоретического рассмотрения средств выражения модальных глаголов в немецком языке, систематизации модальных слов и определения их функционально-семантической природы.

Метод исследования. В исследовательской работе преимущественно использовались сравнительный, описательный методы, техника смысловой интерпретации, метод контекстного анализа.

Результаты исследования. В немецком языке модальные глаголы очень практичны, так как с их помощью можно изменить содержание предложения, изменив с их помощью основной глагол. Они относятся к группе модальных глаголов, то есть модальных глаголов или модальных вспомогательных глаголов, и отличаются своей универсальностью. В статье отражен функционально-семантический анализ модальных глаголов немецкого языка. Немецкий язык позволяет реализовать модальность с помощью различных языковых средств. Когда модальные глаголы используются с инфинитивом, они влияют на понимание предложения. Модальные глаголы помогают ясно выражать мысли. Немецкие модальные глаголы *dürfen*, *können*, *mögen*, *müssen*, *sollen* и *wollen* необходимы для хорошего общения. В связи с этим функционально-семантический анализ 6 модальных глаголов имеет большое значение для изучения соответствующей области.

Ключевые слова: модальные глаголы, функционально-семантический анализ, немецкий язык, лингвистика, модальность, немецкая грамматика.

BIBLIOGRAPHIE

1. Mainhueneau Dominique. Syntaxe du français, Paris : Hachette, 1996.
2. Bescherelle, *La Conjugaison pour tous*. Hachette, Paris 1997, p 98
3. Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat, René Rioul, *Grammaire méthodique du français*, PUF. Quadrige. Presses Universitaires de France, 1996, p.243
4. Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat, René Rioul, *Grammaire méthodique du français*, PUF. Quadrige. Presses Universitaires de France, 1994, p.314
5. Jean Dubois, René Lagane, La nouvelle grammaire du français, Larousse, 1973, 125

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 19.09.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.09.2024

RƏYÇİ: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Bəylər Hacıyev
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur